

SPRÁVA O ZÁKLADNÝCH PRÁVACH ZA ROK 2022

Z hľadiska ochrany základných práv rok 2021 priniesol pokrok i určité nezdary. Publikácia agentúry FRA *Správa o základných právach 2022* prináša prehľad najdôležitejších vývojových trendov, poukazuje na úspechy, ale aj na oblasti, ktoré ešte stále vyvolávajú obavy. V tejto publikácii sa nachádzajú stanoviská agentúry FRA k základným výsledkom vývoja v jednotlivých tematických oblastiach, ako aj súhrn dôkazov k týmto stanoviskám. Poskytuje zároveň aj ucelený a informatívny prehľad o hlavných výzvach v oblasti základných práv, ktorým EÚ a jej členské štáty čelia.

STANOVISKÁ
AGENTÚRY FRA

1 [ZAMERANIE]

Sociálne práva a rovnosť
vzhľadom na obnovu po
pandémii ochorenia COVID-19

3

Vykonávanie a používanie charty
na vnútroštátnej úrovni

6

Rovnosť a nediskriminácia

9

Rasizmus, xenofóbia a súvisiaca
neznášanlivosť

12

Rovnosť a začleňovanie Rómov

15

Azyl, víza, migrácia, hranice
a integrácia

17

Informačná spoločnosť, súkromie
a ochrana údajov

20

Práva dieťaťa

23

Prístup k spravodlivosti

25

Vývoj vo vykonávaní Dohovoru
o právach osôb so zdravotným
postihnutím

Rukopis dokončený v apríli 2022.

Agentúra Európskej únie pre základné práva ani žiadna osoba konajúca v mene Agentúry Európskej únie pre základné práva nie je zodpovedná za prípadné použitie týchto informácií.

Luxemburg: Úrad pre vydávanie publikácií Európskej únie, 2022

Print	ISBN 978-92-9461-823-8	ISSN 2467-2548	doi:10.2811/276604	TK-AM-22-001-SK-C
PDF	ISBN 978-92-9461-799-6	ISSN 2467-2777	doi:10.2811/17870	TK-AM-22-001-SK-N

© Agentúra Európskej únie pre základné práva, 2022

Reprodukcia je povolená pod podmienkou uvedenia zdroja.

Pri každom použití alebo reprodukcii fotografií alebo iného materiálu, na ktoré sa nevzťahujú autorské práva Agentúry Európskej únie pre základné práva, je nevyhnutné vyžiadať si povolenie priamo od držiteľov autorských práv.

Fotografie:

Obálka: © BGStock72/Adobe Stock; myboys.me/Adobe Stock; Lazyllama/Adobe Stock

Strana 1: © Rob/Adobe Stock

Strana 2: © BGStock72/Adobe Stock

Strana 2: © RioPatuca Images/Adobe Stock

Strana 3: © FRA

Strana 3: © AlexImx/Adobe Stock

Strana 4: © Bluedesign/Adobe Stock

Strana 6: © Aleksander Kalka/NurPhoto/Getty Images

Strana 7: © Mangostar/Adobe Stock

Strana 8: © Ananass/Adobe Stock

Strana 9: © myboys.me/Adobe Stock

Strana 9: © dusanpetkovic1/Adobe Stock

Strana 10: © Ton Koene/Alamy Stock Photo

Strana 11: © Fizkes/Adobe Stock

Strana 12: © Birute/iStock

Strana 13: © FRA

Strana 14: © Philippe Huguen/AFP/Getty Images

Strana 15: © Jacopo/Adobe Stock

Strana 15: © BalkansCat/iStock

Strana 16: © Elmar Gubisch/Adobe Stock

Strana 16: © Henry-Martin Klemt/Adobe Stock

Strana 17: © Jirsak/Adobe Stock

Strana 17: © Gorodenkoff/Adobe Stock

Strana 18: © Vitalii Vodolazsky/Adobe Stock

Strana 19: © Michael Traitov/Adobe Stock

Strana 20: © New Africa/Adobe Stock

Strana 20: © Ralf Geithe/Adobe Stock

Strana 21: © Jenny Matthews/Getty Images

Strana 22: © Emin Ozkan/Adobe Stock

Strana 23: © Jirsak/AdobeStock

Strana 24: © AJ_stock_photos/Adobe Stock

Strana 24: © Corgarashu/Adobe Stock

Strana 25: © Chansom Pantip/Adobe Stock

Strana 26: © Jenny Sturm/Adobe Stock

Strana 27: © Seventyfour/Adobe Stock

Strana 28: © Nathaphat Nampix/Adobe Stock

1 [ZAMERANIE]

SOCIÁLNE PRÁVA A ROVNOSŤ VZHL'ADOM NA OBNOVU PO PANDÉMII OCHORENIA COVID-19

Pandémia ochorenia COVID-19 sa dotkla všetkých ľudí a ovplyvnila ich možnosti uplatňovať sociálne práva, hoci nie vždy rovnakým spôsobom. Veľké skupiny obyvateľstva EÚ čelia nadmernej úmrtnosti, zvýšenému riziku chudoby, obmedzeniam v oblasti zamestnanosti, nedostatočnému prístupu k digitálnej infraštruktúre, obmedzenému prístupu k zdravotnej starostlivosti, starostlivosti o deti, vzdelávaniu a odbornej príprave, obmedzeniam v oblasti účasti na spoločenskom diani a napätiu v oblasti rovnováhy medzi pracovným a súkromným životom.

EÚ reagovala rýchlymi opatreniami Európskej komisie a niekoľkých agentúr vrátane Európskeho centra pre prevenciu a kontrolu chorôb, ktoré každý týždeň poskytuje podrobnú analýzu epidemiologickej situácie, a Európskej agentúry pre lieky, ktorá posudzuje liečbu a vakcíny proti ochoreniu COVID-19. Okrem toho sa členským štátom na riešenie sociálnych dôsledkov pandémie poskytlo 723,8 miliardy EUR prostredníctvom Mechanizmu na podporu obnovy a odolnosti. Členské štáty potom navrhli viac ako 850 opatrení na zlepšenie uplatňovania sociálnych práv pri obnove po pandémii.

Vykonávanie opatrení je potrebné systematicky monitorovať z hľadiska súladu so základnými právami a zaručiť, že sa uplatňujú účinne a efektívne a neporušujú sa nimi práva ľudí. Členské štáty však do monitorovania účinnosti opatrení, ktoré prijali vo svojich plánoch obnovy a odolnosti na podporu sociálnych práv, vo všeobecnosti nezapájajú štatutárne orgány, ktoré pôsobia v oblasti ľudských práv.

Závazok EÚ v oblasti sociálnych práv je zakorenený v právnom poriadku Únie, ako to vyplýva z článkov 4, 9 a 151 Zmluvy o fungovaní Európskej únie a článku 3 Zmluvy o Európskej únii, ako aj z hlavy IV Charty základných práv EÚ týkajúcej sa solidarity.

V roku 2021 EÚ a jej členské štáty reagovali na pandémiu ochorenia COVID-19 obnoveným záväzkom dosiahnuť „sociálnu Európu“, ako sa ukázalo na sociálnom samite v Porte a v akčnom pláne na realizáciu Európskeho piliera sociálnych práv. V nariadení, ktorým sa zriaďuje Mechanizmus na podporu obnovy a odolnosti (2021/241), sa odrážajú právne a politické záväzky Únie a vyžaduje sa, aby členské štáty vysvetlili, ako ich národné plány obnovy a odolnosti prispievajú k vykonávaniu Európskeho piliera sociálnych práv. Nariadenie obsahuje aj odkazy na základné práva, napríklad pokiaľ ide o ochranu údajov, ochranu životného prostredia a rovnosť.

EÚ prostredníctvom tohto nástroja poskytla členským štátom 723,8 miliardy EUR, a to aj na riešenie sociálnych škôd spôsobených pandémiou. Tento mechanizmus je preto významným prvkom záväzku Únie vybudovať spravodlivejšiu, inkluzívnejšiu a sociálnejšiu Európu. Členským štátom umožnil navrhnuť viac ako 850 opatrení, ktoré budú viesť k podpore sociálnej a územnej súdržnosti a mohli by prispieť k vykonávaniu sociálnych práv. Tieto opatrenia sú zamerané

STANOVISKO FRA Č. 1.1

EÚ a jej členské štáty by mali podporovať sociálne práva ľudí v zraniteľných situáciách, ktorí boli najviac postihnutí pandémiou, a to prostredníctvom vyplácania finančných prostriedkov z Mechanizmu na podporu obnovy a odolnosti v súlade so všetkými príslušnými právnymi a politickými záväzkami. Členské štáty EÚ by mali upraviť financované opatrenia, ak sa zistí, že pri riešení sociálnej zraniteľnosti nie sú dostatočne účinné.

na viaceré oblasti sociálnej ohrozenosti rôznych skupín obyvateľstva v EÚ vrátane žien, detí a mladých ľudí v zraniteľných situáciách, osôb so zdravotným postihnutím, starších ľudí, Rómov a ľudí v neistých pracovných podmienkach.

Vo všeobecnosti členské štáty do svojich národných plánov obnovy a odolnosti zahrnuli opatrenia na zlepšenie kvality vzdelávania, pracovných príležitostí a integrácie na trhu práce. Niektoré z nich sú zamerané osobitne na deti a mladých ľudí. Ďalšie opatrenia sa týkajú reformy sociálneho zabezpečenia a sociálnych systémov, zatiaľ čo iné sa týkajú zlepšenia prístupu k zdravotnej starostlivosti a dlhodobej starostlivosti.

STANOVISKO FRA Č. 1.2

EÚ a jej členské štáty by mali zabezpečiť, aby sa finančné prostriedky z Mechanizmu na podporu obnovy a odolnosti nepoužívali spôsobom, ktorý nie je v súlade s Chartou základných práv EÚ alebo Dohovorom o právach osôb so zdravotným postihnutím (UNCRPD). Európska komisia a členské štáty EÚ by mali v súvislosti s týmto mechanizmom zaviesť účinné mechanizmy monitorovania základných práv. Príslušné orgány členských štátov sa vyzývajú, aby sa v tomto procese systematicky a zmysluplne radili so svojimi štatutárnymi orgánmi pre ľudské práva a rovnosť. To by mohlo zahŕňať aj využívanie ich poradenstva pri zavádzaní systémov na zabezpečenie súladu s Chartou základných práv EÚ a záväzkami vyplývajúcimi z UNCRPD. Členské štáty EÚ by takisto mohli zväziť zapojenie štatutárných orgánov pre ľudské práva do posudzovania vplyvu opatrení na podporu obnovy na základné práva.

Verejné prostriedky vrátane finančných prostriedkov EÚ zohrávajú kľúčovú úlohu pri zabezpečovaní ochrany základných práv vrátane sociálnych práv. To platí najmä vtedy, ak príslušné orgány zabezpečia, že nefinancujú činnosti, ktoré nie sú v súlade so základnými právami. To si v praxi vyžaduje účinné monitorovanie využívania finančných prostriedkov.

V nariadení, ktorým sa zriaďuje tento mechanizmus, sa predpokladá, že členské štáty budú v kontexte európskeho semestra dvakrát ročne podávať správy o pokroku dosiahnutom pri plnení svojich plánov obnovy a odolnosti (článok 27). Nariadenie však neobsahuje záruky monitorovania dodržiavania základných práv pri výdavkoch, ktoré by boli porovnateľné so zárukami nariadenia o spoločných ustanoveniach, či už v súvislosti so zriadením vnútroštátnych monitorovacích mechanizmov, alebo zapojením štatutárných vnútroštátnych orgánov s pôsobnosťou v oblasti ľudských práv alebo rovnosti do týchto mechanizmov.

Niektoré členské štáty vo svojich plánoch navrhujú opatrenia, ktoré môžu vyvolávať obavy o súlad s Chartou základných práv EÚ alebo s Dohovorom o právach osôb so zdravotným postihnutím (UNCRPD). Napríklad použitie finančných prostriedkov z mechanizmu na rekonštrukciu alebo výstavbu ústavov pre osoby so zdravotným postihnutím nemusí byť v súlade s článkom 19 UNCRPD o nezávislom spôsobe života a začlenení do spoločnosti.

2

VYKONÁVANIE A POUŽÍVANIE CHARTY NA VNÚTROŠTÁTNEJ ÚROVNI

Rada vyjadrila svoj pevný záväzok voči „Stratégii posilnenia uplatňovania Charty základných práv v EÚ“, ktorú vypracovala Európska komisia. V stratégii na desať rokov a v záveroch Rady sa kladie veľký dôraz na uplatňovanie charty na vnútroštátnej úrovni, pričom sa zdôrazňuje význam vnútroštátnych subjektov.

Na vnútroštátnej úrovni súdy, parlamenty, vlády a iné orgány naďalej používajú chartu, čo sa spomína v rozsudkoch, stanoviskách a parlamentných rozpravách, ako vyplýva z dôkazov zhromaždených v roku 2021. Existuje niekoľko príkladov politických iniciatív zameraných na zlepšenie odbornej prípravy v oblasti charty. Zdá sa však, že vnútroštátne orgány zatiaľ nevykonávajú stratégiu Komisie a závery Rady prostredníctvom koordinovaného a dlhodobého plánovania. Stanovenie národných kontaktných miest pre chartu však môže naznačovať, že v roku 2022 môže dochádzať k zjavnejšiemu pokroku.

Úroveň EÚ

Začiatkom marca 2021 prijala Rada Európskej únie závery o posilnení uplatňovania Charty základných práv EÚ (ďalej len „charta“). Tieto závery majú potenciál prispieť k lepšiemu uplatňovaniu charty na vnútroštátnej úrovni, a tým aj k lepšej ochrane základných práv v členských štátoch EÚ. Rada vyzýva na viac odbornej prípravy, zvyšovanie informovanosti, lepšie pravidlá tvorby právnych predpisov, rozsiahlejšiu výmenu skúseností a postupov pri uplatňovaní charty, prísne podmienky na základe charty pre fondy EÚ, väčšiu koordináciu v otázkach súvisiacich s chartou, posilnenie národných inštitúcií pre ľudské práva (NHRI) a intenzívnejšiu spoluprácu s občianskou spoločnosťou.

Stratégia Európskej komisie týkajúca sa charty vyvolala aj reakcie Výboru regiónov a Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru. Zdôraznili význam zapojenia regionálnych subjektov a subjektov občianskej spoločnosti. Európsky parlament zdôraznil význam monitorovania vykonávania všetkých práv stanovených v charte.

STANOVISKO FRA Č. 2.1

Inštitúcie EÚ by mali používať svoje príslušné politické dokumenty prijaté v roku 2021 ako usmernenia pre úsilie o zabezpečenie plného uplatňovania charty v budúcnosti. Preskúmanie uplatňovania politických dokumentov si vyžaduje pravidelné zhromažďovanie údajov, informácií a skúseností príslušných vnútroštátnych a miestnych subjektov.

Rada by napríklad mohla použiť hlavné oblasti, ktoré stanovila vo svojich záveroch týkajúcich sa charty z roku 2021, ako referenčný rámec pre pripomienky k uplatňovaniu Charty základných práv. Pri príprave takýchto každoročných priebežných záverov týkajúcich sa charty by Rada mohla zvážiť organizovanie interaktívnej výmeny poznatkov založenej na dôkazoch v rámci príslušnej pracovnej skupiny Rady s cieľom podporiť vzájomné učenie sa a zapojiť do nej aj národné kontaktné miesta pre chartu.

Agentúry a orgány EÚ by mohli zvážiť, že budú nasledovať príklad agentúr pre spravodlivosť a vnútorné veci a pravidelne vyhodnocovať, ako môžu ďalej rozvíjať svoj príspevok k uplatňovaniu a podpore práv stanovených v charte.

Pravidelné zhromažďovanie slubných postupov pri uplatňovaní charty sa začalo prostredníctvom prepracovaného Európskeho portálu elektronickej justície, ktorý zabezpečila Európska komisia. Deväť agentúr pre spravodlivosť a vnútorné veci uskutočnilo druhú výročnú výmenu informácií o charte, pričom diskutovali o rôznych opatreniach zavedených na zabezpečenie a podporu uplatňovania charty v rámci svojich mandátov.

Všetky tieto dokumenty a vývoj na úrovni EÚ v roku 2021 sú dobrým základom na ďalší rozvoj.

STANOVISKO FRA Č. 2.2

Členské štáty EÚ, ktoré ešte nezriadili kontaktné miesta pre chartu, ako sa vyzýva v stratégii týkajúcej sa charty, by tak mali urobiť čo najskôr s cieľom podporiť koordinované a účinné vykonávanie stratégie týkajúcej sa charty.

Členské štáty EÚ by mali zvážiť vykonávanie stratégie Európskej komisie týkajúcej sa charty a záverov Rady Európskej únie prostredníctvom štruktúrovaného procesu založeného na konkrétnych cieľoch, míľnikoch a časových harmonogramoch. Mohlo by ísť o osobitný akčný plán týkajúci sa charty alebo uvádzanie konkrétnych odkazov na chartu v existujúcich akčných plánoch či stratégiách.

Členské štáty EÚ by mali zvážiť posúdenie úrovne odborných znalostí v oblasti charty, ktoré poskytujú v rámci odbornej prípravy budúcich a činných sudcov, prokurátorov a iných odborníkov v oblasti práva, s cieľom vypracovať opatrenia na odstránenie prípadných nedostatkov v tejto oblasti, pričom by mali využívať existujúce odborné znalosti vnútroštátnych a medzinárodných inštitúcií odbornej prípravy a využívať nástroje dostupné na medzinárodnej úrovni, napríklad tie, ktoré vypracovala agentúra FRA.

Vnútroštátna úroveň

Ako vyplýva zo záverov Rady, veľký dôraz sa v roku 2021 kládol na vnútroštátnu úroveň riadenia. Tento trend vychádza zo stratégie týkajúcej sa charty z roku 2020, v ktorej Európska komisia vyzvala členské štáty, aby podnikli konkrétne kroky, napríklad aby zriadili kontaktné miesta vo vnútroštátnej správe, upravili postupy týkajúce sa posudzovania vplyvu a právnej kontroly, zabezpečili, aby výbory s dostatočnými odbornými znalosťami v oblasti charty monitorovali hospodárenie s finančnými prostriedkami EÚ alebo aby zriadili či posilnili NHRI. Zároveň vyzvala členské štáty, aby rozšírili politické opatrenia súvisiace s chartou v oblasti odbornej prípravy, zvyšovania informovanosti alebo podpory priaznivého a bezpečného prostredia pre organizácie občianskej spoločnosti a obhajcov práv.

Dosiahnutie výsledkov vo všetkých týchto oblastiach si vyžaduje zmenu kultúry v oblasti základných práv na vnútroštátnej úrovni. Prax v oblasti základných práv sa naďalej zameriava na vnútroštátne ústavné právo a EDLP, ako to dokazujú súdne prípady, ale aj argumentácia v oblasti základných práv uplatňovaná v kontexte tvorby práva. To naznačuje, že pridaná hodnota charty sa ešte dostatočne nevyužíva a že interakcia medzi chartou a vnútroštátnym právom a chartou a EDLP ešte nie je dostatočne súčasťou štandardných učebných osnov.

K tomu sa pridáva aj to, že na vnútroštátnej úrovni je len málo viditeľného úsilia o vykonávanie stratégie týkajúcej sa charty v rámci štruktúrovaného procesu s konkrétnymi cieľmi, míľnikmi a časovým harmonogramom. Zriadenie kontaktných miest pre chartu je dôležitým prvým krokom v tomto smere, pretože môžu riadiť proces vykonávania stratégie týkajúcej sa charty alebo pri ňom pomáhať. Doteraz však svoje kontaktné miesta pre chartu určila len polovica členských štátov.

Miestna úroveň

Pokiaľ ide o miestnu úroveň riadenia, treba pripomenúť, že charta sa „vzťahuje [...] na regionálne alebo miestne orgány, a na verejnoprávne subjekty, pokiaľ vykonávajú právo Únie“ (pozri Vysvetlivky, článok 51, Úradný vestník Európskej únie C 303/17, 14.12.2007). Vlády by sa mali podeliť o svoje skúsenosti a postupy, aby sa navzájom obohatili o poznatky.

V roku 2021 sprístupnila Európska komisia na Európskom portáli elektronickej justície časť, v ktorej si členské štáty môžu vymieňať najlepšie postupy pri používaní charty a zvyšovaní informovanosti o nej, a to aj na miestnej úrovni. Zatiaľ však portál na tento účel príliš nevyužívali.

V stratégii Európskej komisie týkajúcej sa charty je pojem „miestny“ v príslušnom tvare použitý sedemkrát. Vyzýva sa nielen na výmenu najlepších postupov týkajúcich sa charty na miestnej úrovni a na podporu priaznivého a bezpečného prostredia pre organizácie občianskej spoločnosti a obhajcov práv na miestnej úrovni, ale takisto sa žiada, aby členské štáty poskytovali dostatočné usmernenia na miestnej úrovni, aby miestne orgány mohli plniť svoje povinnosti vyplývajúce z charty. V stratégii sa takisto poukazuje na potenciál miestnych orgánov zvyšovať informovanosť o právach ľudí a o tom, čo ľudia môžu urobiť v prípade porušenia ich práv.

V záveroch Rady prijatých v marci 2021 sa takisto zdôrazňuje úloha regionálnych a miestnych orgánov verejnej správy vrátane štátnych zamestnancov „pri uplatňovaní charty v praxi a zaisťovaní dodržiavania základných práv v kontexte tvorby politik, ako aj pri budovaní kultúry základných práv na všetkých úrovniach výkonnej moci“.

Miestne správne orgány však nemajú dostatočné informácie o charte, ako vyplýva z analýzy údajov agentúry FRA poskytnutých v rámci konzultácií, ktoré uskutočnila Európska komisia pri príprave stratégie týkajúcej sa charty. Potenciál miestnej úrovne na lepšiu ochranu a podporu základných práv je nepochybný. Napríklad v roku 2021 FRA navrhla rámec, ktorého cieľom je povzbudiť viac miest v EÚ, aby sa stali mestami ľudských práv, a pomôcť rozvíjať miestnu kultúru práv.

STANOVISKO FRA Č. 2.3

Členské štáty EÚ by mali o novej stratégii týkajúcej sa charty diskutovať s miestnymi a regionálnymi orgánmi a preskúmať, ako by mohli čo najlepšie prispieť k podpore základných práv a charty.

Miestne a regionálne orgány by mali zabezpečiť, aby ich nástroje, postupy a politiky odkazovali na chartu. Existujúce miestne postupy by sa mali oznámiť novým národným kontaktným miestam pre chartu, aby sa zabezpečilo, že si takéto postupy a skúsenosti budú môcť vymieňať s inými členskými štátmi, napríklad prostredníctvom Európskeho portálu elektronickej justície.

Mestá by mohli zvážiť, či sa stanú „mestami ľudských práv“, a vo svojej práci, programoch a činnostiach tak zintenzívniť zohľadňovanie základných práv. V tejto súvislosti by mohol byť užitočný rámec na posilnenie práv na miestnej úrovni, ktorý navrhla agentúra FRA.

Výbor regiónov by mohol zvážiť pravidelné poskytovanie fóra na výmenu skúseností a sľubných postupov súvisiacich s chartou.

3

ROVNOSŤ A NEDISKRIMINÁCIA

21. výročie prijatia smerníc EÚ o rovnosti pripadlo na rok 2021. Podnietilo bilancovanie dosiahnutých výsledkov a nevyužitých príležitostí, hodnotenie vykonávania právnych predpisov, ale najmä úvahy o ďalších krokoch, ktoré treba podniknúť. Tento rok je táto kapitola zameraná na diskrimináciu LGBTI osôb a diskrimináciu občanov EÚ na základe ich štátnej príslušnosti.

Porušovanie práv LGBTI osôb v niektorých členských štátoch, ako aj nárast počtu súvisiacich trestných činov z nenávisťi a nenávisťných prejavov, ktoré môžu odrážať skutočný nárast incidentov, ako aj zvýšenú ochotu ich nahlasovať, podnietili k reakcii viaceré medzinárodné inštitúcie. Zároveň sa v medzinárodnej a vo vnútroštátnej judikatúre čoraz viac uznávajú rodinné práva párov rovnakého pohlavia a homosexuálnych rodičov.

Existujú určité dôkazy o tom, že občania EÚ sa stretávajú s diskrimináciou na základe štátnej príslušnosti v rôznych oblastiach života, ale údaje na túto tému sa zbierajú len zriedkavo.

V roku 2021 mali niektoré opatrenia na boj proti pandémie ochorenia spôsobeného koronavírusom (COVID-19) negatívny vplyv na LGBTI osoby, zatiaľ čo občania EÚ čelili určitým problémom pri prekračovaní hraníc EÚ a pri prijímaní alebo zaznamenávaní očkovania.

Tento rok je táto kapitola zameraná na diskrimináciu LGBTI osôb a diskrimináciu občanov EÚ na základe ich štátnej príslušnosti.

STANOVISKO FRA Č. 3.1

Pokiaľ ide o plánovanú legislatívnu iniciatívu týkajúcu sa uznávania rodičovstva a súvisiace opatrenia, Európska komisia by mala členským štátom poskytnúť príslušný rámec a ďalšie usmernenia s cieľom zabezpečiť vzájomné uznávanie rodičovstva párov rovnakého pohlavia.

Členské štáty EÚ by mali zaviesť opatrenia zahrnuté v stratégii EÚ pre rovnosť LGBTIQ osôb vypracovaním národných akčných plánov a stratégií a posilnením právnej ochrany LGBTIQ osôb pred násilím a nenávisťnými prejavmi.

→ V roku 2021 sa v medzinárodnej a vo vnútroštátnej judikatúre a v právnych predpisoch čoraz viac uznávali rodinné práva párov rovnakého pohlavia a homosexuálnych rodičov. Vzájomné uznávanie rodičovstva osôb rovnakého pohlavia medzi členskými štátmi je však stále zložité vzhľadom na rozdiely medzi krajinami EÚ v rozsahu právneho uznania párov rovnakého pohlavia a ich rodinných práv (pokiaľ ide o adopciu, náhradné materstvo alebo asistovanú reprodukciu). To vytvára právnu neistotu a zasahuje nielen do práva na voľný pohyb, ale aj do práva na rodinný život, keď sa odmieta uznanie rodinných väzieb medzi rodičmi a deťmi, ktoré boli legálne založené v inej krajine.

Európska komisia uznala, že rozdiely v pravidlách členských štátov týkajúcich sa rodičovstva a chýbajúce kolízne normy EÚ v tejto oblasti môžu rodinám spôsobovať ťažkosti pri prekračovaní hraníc v rámci EÚ. Zvažuje legislatívnu iniciatívu o cezhraničnom uznávaní rodičovstva medzi členskými štátmi EÚ.

V návrhu by sa stanovili spoločné kolízne normy a spoločné ustanovenia o uznávaní rozsudkov týkajúcich sa rodičovstva. Zatiaľ čo hmotné právo týkajúce sa rodičovstva patrí do pôsobnosti práva členských štátov, EÚ môže podľa článku 81 ods. 3 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ZFEÚ) prijímať opatrenia týkajúce sa rodinného práva s cezhraničnými dôsledkami.

Cezhraničné uznávanie rodičovstva je obzvlášť zložité pre rodičov rovnakého pohlavia z dôvodu rozdielov v právnych rámcoch členských štátov. To zasahuje do práva na rešpektovanie rodinného života a práv dieťaťa, ako aj do práv dieťaťa vyplývajúcich z občianstva EÚ.

Súdny dvor Európskej únie uznal rodinné väzby medzi rodičmi rovnakého pohlavia a ich dieťaťom vo veci *V.M.A./Stolična obština*. Pripomenul, že členské štáty sa môžu odchyliť od svojich povinností vyplývajúcich z práva EÚ na voľný pohyb, len ak neporušujú základné práva podľa Charty základných práv EÚ (charta). Súdny dvor dospel k záveru, že by bolo v rozpore s článkami 7 (právo na rešpektovanie rodinného života) a 24 (práva dieťaťa) charty, ak by bolo dieťa pri výkone svojho práva na voľný pohyb zbavené vzťahu s jedným z rodičov alebo ak by bol výkon tohto práva v praxi nemožný alebo nadmerne sťažený, pretože jeho rodičia sú rovnakého pohlavia. Súdny dvor zdôraznil, že povinnosť uznať vzťah medzi rodičom a dieťaťom v kontexte voľného pohybu nenaruša národnú identitu a právomoci.

Okrem toho opatrenia na zvládnutie pandémie vrátane obmedzení pohybu a obmedzení vstupu do členských štátov neprímerane postihovali partnerov a deti LGBTIQ osôb, ako aj mladé LGBTIQ osoby vo viacerých členských štátoch. Viedli k nárastu domáceho násillia, nenávisných prejavov a trestných činov z nenávisi a obmedzenému prístupu k psychologickému pomoci a zdravotnej starostlivosti.

V tejto súvislosti získava na význame stratégia EÚ pre rovnosť LGBTIQ osôb. Stanovujú sa v nej cieľové opatrenia týkajúce sa štyroch hlavných pilierov: boja proti diskriminácii, zaistenia bezpečnosti, budovania inkluzívnych spoločností a vedúcej úlohy pri presadzovaní rovnosti LGBTIQ osôb. Ako sa uvádza v stratégii, Komisia v roku 2021 zriadila podskupinu pre rovnosť LGBTIQ osôb v rámci skupiny EÚ na vysokej úrovni pre nediskrimináciu, rovnosť a rozmanitosť, ktorá má podporovať a monitorovať pokrok členských štátov v oblasti práv LGBTIQ osôb vrátane vypracovania národných akčných plánov.

Niekoľko členských štátov prijalo národné akčné plány zamerané na boj proti diskriminácii vo všeobecnosti, ktoré zahŕňali aj práva LGBTIQ osôb. Iné vypracovali akčné plány osobitne zamerané na rovnosť LGBTIQ osôb. Tieto akčné plány, ktoré sa presadzovali už v zozname opatrení na podporu rovnosti LGBTIQ osôb na roky 2015 – 2019, sú potrebné na uznanie osobitných potrieb LGBTIQ osôb v oblasti ochrany ich práv a na zavedenie osobitných opatrení.

STANOVISKO FRA Č. 3.2

Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť, aby žiadne právne predpisy a administratívne postupy nevedli k diskriminácii občanov EÚ a v určitých súvislostiach ich rodinných príslušníkov na základe štátnej príslušnosti v rámci pôsobnosti práva EÚ. Užitočný prínos bude mať v tomto smere pravidelné zhromažďovanie údajov a skúseností.

Európska komisia by mala posilniť pomoc, ktorá sa poskytuje členským štátom pri výmene informácií a zvyšovaní informovanosti v súvislosti s predchádzaním diskriminácii občanov EÚ na základe štátnej príslušnosti.

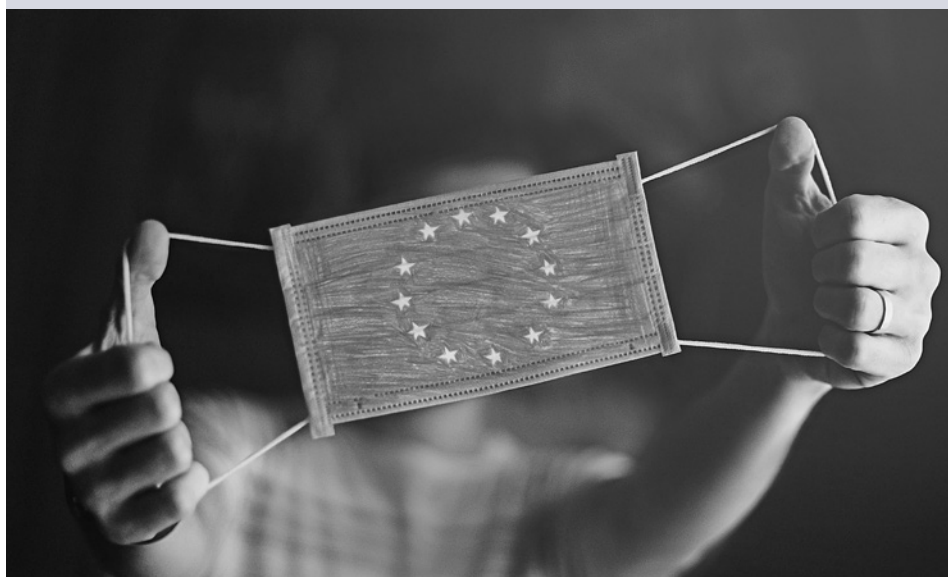
Diskriminácia občanov EÚ na základe štátnej príslušnosti môže vytvárať prekážky pre voľný pohyb, aj keď sa priamo netýka vykonávania právnych predpisov o voľnom pohybe.

V článku 18 ZFEÚ aj článku 21 ods. 2 charty sa stanovuje, že v rámci pôsobnosti práva EÚ je zakázaná akákoľvek diskriminácia na základe štátnej príslušnosti. Tento zákaz má priamy horizontálny a vertikálny účinok. To znamená, že za určitých podmienok sa naň môžu jednotlivci odvolávať voči súkromným subjektom aj štátnym orgánom.

Článkom 24 ods. 1 smernice o voľnom pohybe (2004/38/ES) sa potvrdzuje základný záväzok dodržiavať zásadu rovnakého zaobchádzania so štátnymi príslušníkmi EÚ vyjadrenú v zmluvách: „všetci občania Únie, ktorí sa na základe tejto smernice zdržiavajú na území hostiteľského členského štátu, využívajú rovnaké zaobchádzanie ako so štátnymi príslušníkmi tohto členského štátu v rámci pôsobnosti zmluvy. Výhoda tohto práva sa rozširuje na rodinných príslušníkov, ktorí nie sú štátnymi príslušníkmi členského štátu

a ktorí majú právo pobytu alebo právo trvalého pobytu.“ V článku 4 smernice o presadzovaní práva na voľný pohyb pracovníkov (2014/54/EÚ) sa ukladá členským štátom povinnosť určiť orgány na presadzovanie, analýzu, monitorovanie a podporu rovnakého zaobchádzania s pracovníkmi Únie a ich rodinnými príslušníkmi bez diskriminácie na základe štátnej príslušnosti, ale aj bez akýchkoľvek neodôvodnených obmedzení alebo prekážok ich práva na voľný pohyb.

Občania EÚ a ich rodinní príslušníci sa podľa dôkazov z prieskumu agentúry FRA v roku 2021 stále stretávajú s diskrimináciou na základe štátnej príslušnosti v rôznych oblastiach vrátane zdaňovania, práva na výkon povolania a prístupu k tovarom a službám vrátane zdravotných služieb alebo sociálnych dávok. Počas pandémie ochorenia COVID-19 mali niektoré opatrenia vrátane zavedenia očkovacích plánov alebo cestovných obmedzení negatívny vplyv na občanov EÚ z iných členských štátov. Hoci sa zdá, že diskriminácia na základe štátnej príslušnosti nie je v porovnaní s inými dôvodmi diskriminácie rozšírená, nie je o nej dostatok údajov. Neexistuje ani dostatočná informovanosť o tom, kedy dochádza k takejto diskriminácii, hoci občianstvo EÚ je jedným z pilierov integrácie EÚ, ako to pri viacerých príležitostiach zopakoval Súdny dvor EÚ a ako sa zdôrazňuje v trojročných správach Komisie o občianstve.

4

RASIZMUS, XENOFÓBIA A SÚVISIACA NEZNÁŠANLIVOSŤ

V roku 2021 v celej EÚ naďalej dochádzalo k trestným činom z nenávisťi a nenávisťným prejavom motivovaným rasizmom. Migranti a etnické menšiny vrátane Rómov, Židov, moslimov a Ázijcov boli naďalej obviňovaní z pandémie ochorenia spôsobeného koronavírusom (COVID-19).

Európska komisia podnikla rozhodné kroky na vykonávanie platného práva EÚ tým, že začala postup v prípade nesplnenia povinnosti proti 11 členským štátom EÚ za to, že do svojho vnútroštátneho práva úplne a správne netransponovali rámcové rozhodnutie o rasizme a xenofóbii. Zároveň vyzvala členské štáty, aby lepšie vykonávali ustanovenia smernice o rasovej rovnosti.

Členské štáty prijali národné akčné plány boja proti rasizmu a pokračovali v posilňovaní opatrení na riešenie nedostatkov v údajoch a v rozvoji štruktúr a procesov na účinné oznamovanie rasistických incidentov.

V rámcovom rozhodnutí o rasizme a xenofóbii (2008/913/SVV) sa stanovuje spoločný trestnoprávny prístup k formám rasizmu a xenofóbie, ktoré predstavujú nenávisťné prejavy a trestné činy z nenávisťi. Európska komisia začala postupy v prípade nesplnenia povinnosti proti 11 členským štátom, ktoré rámcové rozhodnutie úplne a správne nezačlenili do vnútroštátneho práva. Európsky súd pre ľudské práva a vnútroštátne najvyššie súdy stanovili hranice pre využívanie slobody slova na odôvodnenie nenávisťného prejavu a podnecovania k nenávisťi.

Rasizmus v roku 2021 naďalej predstavoval vážnu výzvu pre celú EÚ. Ako vyplýva z oficiálnych a neoficiálnych správ, naďalej dochádzalo k prípadom trestných činov z nenávisťi a nenávisťných prejavov motivovaných rasizmom. Medzinárodné a vnútroštátne orgány pre ľudské práva navyše počas pandémie vyjadrili obavy z rastúcej miery nenávisťných prejavov na internete, často zo strany médií alebo politikov, ktorých terčom sú migranti a etnické menšiny.

STANOVISKO FRA Č. 4.1

Členské štáty EÚ by mali náležite a v plnom rozsahu transponovať a uplatňovať ustanovenia rámcového rozhodnutia Rady o boji proti rasizmu a xenofóbii. Členské štáty by v rámci toho mali prijať opatrenia s cieľom zabezpečiť, aby sa rasistická alebo xenofóbna motivácia považovala za pritažujúcu okolnosť alebo aby súdy zohľadňovali takúto motiváciu pri určovaní trestov.

STANOVISKO FRA Č. 4.2

Členské štáty EÚ by mali výrazne zlepšiť účinnosť svojich opatrení a inštitucionálnych postupov na plné uplatňovanie ustanovení smernice o rasovej rovnosti, najmä pokiaľ ide o účinné, primerané a odrádzajúce sankcie v prípade porušenia povinností, ako sa vyžaduje v smernici o rasovej rovnosti. Toto môže prispieť k obmedzeniu prekážok, ktorým čelia etnické menšiny a migranti, keď sa snažia o prístup k vzdelávaniu, zamestnanosti, tovarom a službám – vrátane bývania – a k sociálnej ochrane.

V článku 21 Charty základných práv Európskej únie sa zakazuje akákoľvek diskriminácia z dôvodu etnického pôvodu alebo rasy. Obdobne sa smernicou o rasovej rovnosti (2000/43/ES) zakazuje akákoľvek diskriminácia založená na etnickom alebo rasovom pôvode v prístupe k vzdelávaniu, zamestnaniu, službám vrátane bývania, ako aj k sociálnej ochrane vrátane zdravotnej starostlivosti. Dvadsaťjeden rokov po prijatí smernice o rasovej rovnosti viaceré členské štáty stále plne nevykonávajú ustanovenia smernice, ako vyplýva zo správ Európskej komisie a medzinárodných orgánov na monitorovanie ľudských práv.

Komisia naďalej viedla postupy v prípade nesplnenia povinnosti proti trom členským štátom, ktoré diskriminujú rómske deti vo vzdelávaní. V roku 2021 sa etnické menšiny vrátane migrantov naďalej stretávali s diskrimináciou a inštitucionálnym rasizmom v rôznych oblastiach života, ako vyplýva zo zistení prieskumu a testovania diskriminácie. Ako potvrdzujú správy monitorovacích orgánov, v EÚ naďalej dochádza k diskriminačnému profilovaniu na základe etnického pôvodu.

STANOVISKO FRA Č. 4.3

Členské štáty EÚ sa nabádajú, aby vypracovali špecializované národné akčné plány alebo stratégie na boj proti rasizmu, rasovej diskriminácii, antisemitizmu, xenofóbii a súvisiacej neznášanlivosti. Vnútroštátne úsilie by malo byť založené na spoločných hlavných zásadách národných akčných plánov proti rasizmu, malo by sa týmito zásadami riadiť a malo by zaručiť účasť a spoluprácu s príslušnými partnermi a organizáciami občianskej spoločnosti. Členské štáty by mali zabezpečiť, aby pri vypracúvaní, vykonávaní a monitorovaní národných akčných plánov proti rasizmu boli všetky opatrenia založené na spoľahlivých údajoch o rovnosti.

V roku 2021 začala EÚ vytvárať podmienky na plnenie záväzkov prijatých v prvom akčnom pláne EÚ proti rasizmu. Skupina EÚ na vysokej úrovni pre boj proti rasizmu, xenofóbii a iným formám neznášanlivosti prijala spoločné hlavné zásady pre národné akčné plány proti rasizmu.

Vývoj na vnútroštátnej úrovni podporuje širšie úsilie EÚ. Niektoré členské štáty prijali národné akčné plány proti rasizmu prvýkrát v roku 2021. V iných krajinách, ktoré odrážajú rôzne vnútroštátne kontexty, boli opatrenia proti rasizmu zahrnuté do širších politík nediskriminácie alebo boli vypracované stratégie zamerané na konkrétne formy a prejavy rasizmu, napríklad stratégie proti antisemitizmu.

Napriek niektorým pozitívnym zmenám, ktoré riešia nedostatky v údajoch na vnútroštátnej úrovni, je v EÚ celkovo nedostatok údajov o skúsenostiach s rasizmom a diskrimináciou na základe rasového alebo etnického pôvodu. Nedostatok spoľahlivých a komplexných údajov bráni účinne navrhovať, vykonávať a monitorovať akčné plány proti rasizmu a bráni EÚ a členským štátom účinne monitorovať stav rovnosti.

Zistenia z vnútroštátnych údajov a údajov agentúry FRA neustále poukazujú na značnú mieru nedostatočného oznamovania skúseností s diskrimináciou a násilím motivovaným predsudkami. Nedostatočné oznamovanie oslabuje práva obetí na podporu a ochranu a vedie k tomu, že sa nezabezpečí prístup k spravodlivosti pre všetkých na rovnakom základe. Ohrozuje úsilie vnútroštátnych orgánov pri vyšetrení a trestaní trestných činov z nenávisti.

Skupina EÚ na vysokej úrovni pre boj proti rasizmu, xenofóbii a iným formám neznášanlivosti prijala v roku 2021 kľúčové hlavné zásady týkajúce sa podpory oznamovania trestných činov z nenávisti. Zásady sú zamerané na obeť a ich cieľom je poskytnúť rámec, ktorý môže usmerniť vnútroštátne úsilie zamerané na odstránenie prekážok pri oznamovaní a na zavedenie štruktúr a procesov, ktoré podporujú účinné oznamovanie trestných činov z nenávisti. Viaceré členské štáty informovali o osobitnom úsilí zameranom na účinné systémy oznamovania, ako je cielené oslovenie skupín ohrozených viktimizáciou trestnými činmi z nenávisti, budovanie kapacít v rámci presadzovania práva a kroky smerujúce k posilnenej spolupráci.

STANOVISKO FRA Č. 4.4

Členské štáty EÚ sa vyzývajú, aby uplatňovali kľúčové hlavné zásady týkajúce sa podpory oznamovania trestných činov z nenávisti, ktoré môžu slúžiť aj ako hodnotiaci rámec na určenie vnútroštátnych opatrení zameraných na navrhovanie a vykonávanie prístupu k oznamovaniu trestných činov z nenávisti zameraného na obeť. Členské štáty by mali naďalej rozvíjať úsilie o vytváranie štruktúr, ktoré uľahčujú oznamovanie trestných činov, napríklad vytváranie služieb na oznamovanie trestných činov tretími stranami, ako aj budovanie kapacít orgánov presadzovania práva na identifikáciu a zaznamenávanie potenciálnych trestných činov z nenávisti. Mali by takisto posilniť spoluprácu s organizáciami občianskej spoločnosti a organizáciami na podporu obetí a zapojiť sa do prispôbovaných opatrení s cieľom osloviť osoby ohrozené viktimizáciou trestnými činmi z nenávisti.

5

ROVNOSŤ A ZAČLEŇOVANIE RÓMOV

V roku 2021 prijala Rada Európskej únie odporúčanie o rovnosti, začlenení a účasti Rómov. V ňom vyzýva členské štáty EÚ, aby prijali vnútroštátne strategické rámce pre Rómov a vynaložili maximálne úsilie na dosiahnutie cieľov nového strategického rámca EÚ pre rovnosť, začleňovanie a účasť Rómov do roku 2030. EÚ a členské štáty vypracovali niekoľko iniciatív na zapojenie Rómov a Travellerov do prípravy stratégií a konzultovali ich s príslušnými zainteresovanými stranami, ako sú orgány pre rovnosť a vnútroštátne inštitúcie pre ľudské práva.

EÚ uplatnila hľadisko problematiky začleňovania Rómov vo viacerých politických a legislatívnych dokumentoch. Väčšina členských štátov však hľadisko začlenenia Rómov vo svojich hlavných vnútroštátnych stratégiách a opatreniach v hlavných oblastiach politiky, ako sú zamestnanosť, vzdelávanie, zdravie a bývanie, neuplatnila.

V roku 2021 sa základné práva Rómov a Travellerov stále plne nedodržiavajú. Protirómske zmýšľanie, diskriminácia, chudoba a sociálne vylúčenie, ako aj trestné činy z nenávisťi a nenávisťné prejavy naďalej postihujú neprimerane veľký počet Rómov a Travellerov v celej EÚ. Opatrenia na riešenie pandémie ochorenia spôsobeného koronavírusom (COVID-19) tieto problémy ešte znásobili.

Rada Európskej únie prijala 12. marca 2021 odporúčanie o rovnosti, začlení a účasti Rómov, v ktorom vyzvala členské štáty, aby do septembra 2021 prijali vnútroštátne strategické rámce pre Rómov. Do konca roka 2021 predložilo svoje revidované národné stratégie len 11 členských štátov.

EÚ vyzýva členské štáty, aby zahrnuli Rómov a *Travellerov* do všetkých politických a právnych dokumentov prijímaných na podporu a ochranu zraniteľných skupín. V novom strategickom rámci EÚ pre rovnosť, začleňovanie a účasť Rómov sa stanovuje sedem cieľov a súvisiacich úloh, ktoré sa majú dosiahnuť do roku 2030. Zameriava sa na boj proti protirómskemu zmýšľaniu a diskriminácii a na podporu plnej účasti a začlenenia Rómov prostredníctvom kombinácie hlavných a cieľových politík.

Väčšina členských štátov predložila svoje stratégie neskoro a často bez toho, aby zohľadnila predchádzajúce stratégie alebo vykonala ich hodnotenie. Zvýšilo sa úsilie o konzultácie s občianskou spoločnosťou a orgánmi pre rovnosť, ale existuje len málo dôkazov o zmyslupnej účasti Rómov a *Travellerov* na navrhovaní a vykonávaní nových stratégií. Len 11 členských štátov zriadilo v roku 2021 národnú rómsku platformu s cieľom účinnejšie zapojiť občiansku spoločnosť.

STANOVISKO FRA Č. 5.1

Členské štáty EÚ by mali zaradiť vykonávanie svojich strategických rámcov pre Rómov medzi priority. Tie by mali obsahovať konkrétne a merateľné ciele, aby sa zabezpečilo účinné monitorovanie a zber údajov. Členské štáty by mali zvážiť slubné postupy z iných krajín EÚ a využiť usmernenia, ktoré poskytla agentúra FRA a pracovná skupina pre Rómov. Členské štáty by mali podporovať budovanie kapacít rómskych organizácií občianskej spoločnosti a systematicky ich prizývať k účasti na navrhovaní, vykonávaní a monitorovaní opatrení na začleňovanie Rómov.

STANOVISKO FRA Č. 5.2

Členské štáty by mali zvážiť opatrenia na riešenie diskriminačných postojov voči Rómom a Travellerom v oblasti presadzovania práva. Takéto opatrenia by mohli zahŕňať odbornú prípravu pre odborníkov v oblasti presadzovania práva a spravodlivosti, pričom by sa mohlo vychádzať z usmernení vypracovaných agentúrou FRA a z iniciatív odbornej prípravy Agentúry EÚ pre odbornú prípravu v oblasti presadzovania práva a agentúry FRA, ako aj z iniciatív odbornej prípravy Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe a Úradu pre demokratické inštitúcie a ľudské práva. Členské štáty by mali zabezpečiť, aby prípady policajného násillia zahŕňajúce Rómov urýchlene vyšetrovali nezávislé orgány, a mali by pomáhať obetiam pri oznamovaní akýchkoľvek pochybení polície.

V článku 21 Charty základných práv Európskej únie sa zakazuje akákoľvek diskriminácia z dôvodu etnického alebo sociálneho pôvodu alebo príslušnosti k národnostnej menšine. Od roku 2000 právo EÚ (smernica o rasovej rovnosti, 2000/43/ES) podporuje rovnaké zaobchádzanie a zakazuje priamu a nepriamu diskrimináciu.

Agentúra FRA vo svojej správe o základných právach 2021 vyzvala členské štáty EÚ, aby prijali potrebné opatrenia na prevenciu a odstránenie diskriminačných postojov príslušníkov polície. Vyzvala takisto orgány presadzovania práva, aby vydali konkrétne a praktické usmernenia pripravené na použitie na riešenie diskriminačného etnického profilovania zo strany polície. Toto usmernenie by malo byť zahrnuté do štandardných prevádzkových postupov a kódexov správania a príslušníci prvého kontaktu by o ňom mali byť systematicky informovaní.

Z výskumu agentúry FRA uverejneného v roku 2021 vyplýva, že etnické alebo rasové profilovanie zo strany polície voči ľuďom považovaným za Rómov alebo Travellerov je stále rozšírené a negatívne skúsenosti s políciou podkopávajú dôveru vo verejné orgány. V roku 2021 boli v dvoch členských štátoch zaznamenané dva smrteľné prípady, do ktorých boli zapletení rómski muži a policajné orgány. V správe Európskej komisie Európskemu parlamentu o vykonávaní smernice o rasovej rovnosti sa od členských štátov požaduje, aby zverejňovali údaje o sťažnostiach, ktoré dostala polícia, inšpektoráty a súdnictvo.

6

AZYL, VÍZA, MIGRÁCIA, HRANICE A INTEGRÁCIA

Dodržiavanie základných práv na vonkajších hraniciach je stále jednou z najväčších výziev v oblasti ľudských práv v EÚ. Z hraníc naďalej prichádzajú obvinenia z vytlačania a násillia. Naďalej dochádza aj k úmrtiam na mori a na súši a prietahom pri hľadaní bezpečného prístavu pre migrantov zachránených na mori. Stále dochádza k zaisteniu osôb v súvislosti s azylom a návratom, a to aj ako súčasť posilnenej politiky zadržovania na hraniciach.

EÚ pracovala na sprevádzkovaní nových rozsiahlych systémov informačných technológií (IT), ktoré zahŕňajú záruky dodržiavania základných práv, ktoré sa majú účinne vykonávať.

V článku 78 ods. 1 ZFEÚ a v článkoch 18 a 19 Charty základných práv Európskej únie (charta) sa zakazuje vyhodenie alebo vrátenie, t. j. vrátenie jednotlivca do rizika prenasledovania alebo vážneho bezprávia, ako aj hromadné vyhodenie. V článku 4 charty sa zakazuje mučenie a iné formy zlého zaobchádzania. Ide o absolútnu povinnosť, ktorá nepripúšťa výnimky ani odchýlky.

Dodržiavanie základných práv na hraniciach zostalo v EÚ v roku 2021 hlavnou výzvou, pričom sa objavilo viacero správ o údajnom vytlačovaní a policajnom násillí. Na námorných a pozemných hraniciach medzitým zahynulo 3 402 ľudí pri pokuse dostať sa do EÚ a humanitárne záchranné lode čelili hrozbám a ťažkostiam pri hľadaní bezpečného prístavu. Zachránení migranti a utečenci museli čakať na mori niekoľko dní alebo dlhšie, čo ohrozovalo ich bezpečnosť a fyzickú integritu.

STANOVISKO FRA Č. 6.1

Členské štáty by mali zvážiť zavedenie účinných a nezávislých vnútroštátnych mechanizmov monitorovania hraníc spolu s dostupnými mechanizmami na podávanie sťažností, a to nezávisle od výsledku rokovaní o navrhovaných pravidlách EÚ v rámci Paktu o migrácii a azyle. Členské štáty by mali zabezpečiť, aby príslušné orgány bezodkladne a účinne vyšetrovali obvinenia z vytlačania a zo zlého zaobchádzania.

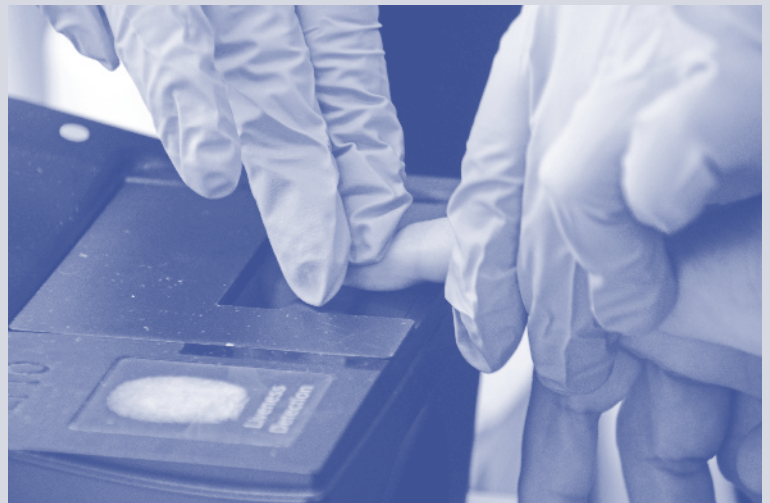

STANOVISKO FRA Č. 6.2

Členské štáty by mali v každom jednotlivom prípade posúdiť možnosť využitia alternatív k zaisteniu. Pri použití zaistenia ako krajného prostriedku musia členské štáty dodržiavať všetky záruky požadované chartou a Európskym dohovorom o ľudských právach. Pre osoby, ktoré sú pred návratom zaistené, by mal byť v praxi zabezpečený prístup k bezplatnej právnej pomoci, aby osoby v konaní o návrate mohli uplatniť svoje právo na účinný prostriedok nápravy podľa článku 47 charty a prístup k spravodlivosti vo všeobecnosti.

Hoci sa v článku 6 charty, článku 8 ods. 2 revidovanej smernice o podmienkach prijímania (2013/337/EÚ), článku 15 ods. 1 smernice o návrate (2008/115/ES) a článku 28 ods. 2 dublinského nariadenia vyžaduje, aby členské štáty v každom jednotlivom prípade preskúmali životaschopnosť opatrení, ktoré sú menej donucovacie ako zaistenie, v praxi sa alternatívy k zaisteniu využívajú len zriedka pre obavy z úteku.

Záruky základných práv v kontexte zaistenia boli v roku 2021 naďalej ohrozené predlžovaním času zaistenia, neprimeranými podmienkami zaistenia, údajným zlým zaobchádzaním zo strany dozorcov, nedostatočným individuálnym posúdením nevyhnutnosti a primeranosti pozbavenia slobody a nedostatočným oddelením zraniteľných osôb. Okrem toho niektoré členské štáty obmedzujú prístup k bezplatnej právnej pomoci.

STANOVISKO FRA Č. 6.3

EÚ a členské štáty by mali zintenzívniť úsilie o zvýšenie informovanosti o právach a dostupných prostriedkoch nápravy pre osoby, ktorých údaje sú uložené v databázach rozsiahlych informačných systémov EÚ, a zároveň zaviesť účinné mechanizmy dohľadu. Členské štáty by mali zabezpečiť, aby všetci zúčastnení zamestnanci absolvovali povinnú odbornú prípravu v oblasti základných práv.

V článku 8 ods. 2 charty, ako aj v právnych predpisoch EÚ o ochrane údajov sa stanovuje právo na prístup k vlastným uloženým údajom, ich opravu a vymazanie. Toto právo zaručujú aj nariadenia, ktorými sa zriaďujú interoperabilné rozsiahle databázy EÚ v oblasti slobody, bezpečnosti a spravodlivosti. Prevádzka a interoperabilita rozsiahlych informačných systémov EÚ, ktoré zhromažďujú celý rad osobných údajov, má dôležité dôsledky v oblasti základných práv, ako uviedla agentúra FRA vo svojom predchádzajúcom výskume.

Odborná príprava oprávnených zamestnancov je zákonnou povinnosťou podľa väčšiny právnych nástrojov, ktorými sa riadia rozsiahle informačné systémy a ich interoperabilita. Na úrovni EÚ zorganizovali agentúry CEPOL, eu-LISA a Frontex v roku 2021 školenia s cieľom zvýšiť znalosti príslušných orgánov o technických a obchodných aspektoch a dôsledkoch používania týchto systémov. Agentúra FRA prispieva k takejto odbornej príprave príspevkami v oblasti základných práv.

7

INFORMAČNÁ SPOLOČNOSŤ, SÚKROMIE A OCHRANA ÚDAJOV

V roku 2021 sa legislatívne a politické iniciatívy týkajúce sa nových technológií zameriavali na riadenie rizík, ktoré vytvorila zvýšená digitalizácia všetkých aspektov života. V centre pozornosti boli kľúčové oblasti týkajúce sa umelej inteligencie (AI) a moderovania online obsahu. Núdzové situácie súvisiace s riadením pandémie preverili zásady ochrany údajov v praxi, ako aj vývoj bezpečnostných opatrení.

Návrh nariadenia o umelej inteligencii uverejnený v apríli 2021 bol prvým pokusom o reguláciu odvetvia umelej inteligencie a zároveň o zavedenie záruk základných práv. Inštitúcie EÚ a členské štáty sa snažili dosiahnuť dohodu o rozsahu a medziach prijateľného používania umelej inteligencie. Rovnako bolo potrebné neprestajne potvrdzovať práva na ochranu údajov a súkromia, pokiaľ ide o opatrenia určené na ochranu jednotlivcov v súvislosti s pandemiou, ako aj pred trestnou činnosťou. Šlo to podľa vzoru, ktorý FRA identifikovala v správach o základných právach každý rok od roku 2014.

V roku 2021 sa odborníci a občianska spoločnosť na úrovni EÚ aj na vnútroštátnej úrovni široko vyjadrili k zahrnutiu primeraných záruk základných práv do návrhu aktu EÚ o umelej inteligencii. Stále prechádza viacerými iteratívnymi procesmi, ktoré sa rôznym spôsobom zaoberajú rozličnými otázkami súvisiacimi so základnými právami. Návrh obsahuje povzbudivé odkazy na základné práva, ale Európsky výbor pre ochranu údajov (EDPB) a európsky dozorný úradník pre ochranu údajov (EDPS), vnútroštátne inštitúcie pre ľudské práva, organizácie občianskej spoločnosti (OOS), akademici a ďalší identifikovali spoločné obavy. Medzi príklady patrí kategória zakázaného využívania umelej inteligencie a potenciálna potreba zahrnúť ďalšie systémy umelej inteligencie, ako je súkromné sociálne bodovanie, vysoké spoliehanie sa na vlastné posúdenie vysokorizikových prípadov použitia umelej inteligencie zo strany spoločností a potreba posilniť mechanizmy dohľadu a orgány poverené touto činnosťou.

STANOVISKO FRA Č. 71

Zákonodarca EÚ by mal zabezpečiť, aby budúci akt o umelej inteligencii plne rešpektoval základné práva, a to tak, že sa v ňom podľa potreby zohľadnia nedostatky, ktoré zistili EDPB/EDPS, občianska spoločnosť a iní. Zákonodarca EÚ by mal predovšetkým zabezpečiť, aby bol rozsah prípadov použitia v rôznych kategóriách rizík jasný a aby sa v súvislosti s rôznymi kontextmi praxe poskytovali dostatočné usmernenia a ochrana, pokiaľ ide o dodržiavanie základných práv. Spoliehanie sa na samohodnotenie je síce vítaným prvým krokom, ale malo by sa podporiť účinným dohľadom nezávislých orgánov, ktoré majú dostatočné zdroje a potrebné odborné znalosti v oblasti základných práv.

STANOVISKO FRA Č. 7.2

Inštitúcie EÚ a členské štáty, ktoré regulujú digitálne služby, by mali zabezpečiť, aby sa zabránilo nadmernému aj nedostatočnému odstraňovaniu obsahu a aby postupy moderovania neboli neprimerané, aby sa nezasahovalo do práva na slobodu prejavu, práva na informácie a práva na nediskrimináciu. Vzhľadom na význam dohľadu založeného na dôkazoch pre účinné moderovanie online obsahu v súlade so základnými právami by inštitúcie EÚ a členské štáty mali zabezpečiť, aby príslušný právny rámec umožňoval akademickým odborníkom a odborníkom z občianskej spoločnosti legálny prístup k údajom a vykonávanie výskumu.

Šírenie nezákonného obsahu na internete vrátane nenávistných prejavov ohrozuje základné práva. V tejto súvislosti predstavujú návrhy na reguláciu digitálnych služieb na úrovni EÚ a na vnútroštátnej úrovni slubný trend. Ako však zdôraznili viaceré zainteresované strany (EDPS, EDPB, vnútroštátne inštitúcie pre ľudské práva, orgány na ochranu údajov a OOS), regulácia obsahu a služieb poskytovaných online predstavuje výzvu aj pre ochranu základných práv, ako je právo na súkromie a ochranu údajov, právo na slobodu prejavu a právo na informácie a právo na nediskrimináciu (články 7, 8, 11 a 21 Charty základných práv EÚ).

Vnútroštátne právne iniciatívy aj návrh aktu o digitálnych službách vyvolali rôzne názory a kritiku. Ich posúdenie prináša určité spoločné obavy. Patrí medzi ne potreba zabezpečiť, aby opatrenia na moderovanie obsahu online boli primerané, a dôležitosť zabezpečenia účinných mechanizmov dohľadu.

Okrem toho je výskum nevyhnutný na pochopenie skutočnosti, ako možno moderovať online obsah bez toho, aby sa ohrozila ochrana práv používateľov. To si vyžaduje prístup k údajom o fungovaní digitálnych platforiem s ohľadom na ich vplyv na základné práva. Napriek tomu niektoré veľké platformy bránili v roku 2021 externým odborníkom z organizácií občianskej spoločnosti vykonávať výskum v oblasti základných práv tým, že im odopreli prístup k svojim údajom.

Ochrana občanov pred hrozbami rôzneho charakteru – vrátane pandémie, nezákonného obsahu na internete a počítačovej kriminality – je dobre mienená. S týmto cieľom však inštitúcie EÚ a členské štáty prijali alebo zvažujú prijatie právnych predpisov, ktoré môžu zasahovať do základných práv, najmä do práva na súkromie a ochranu údajov (články 7 a 8 charty).

Vývoj preukazov COVID predstavoval výzvu v oblasti ochrany údajov, na ktorú upozornili inštitúcie na ochranu údajov a OOS vo väčšine členských štátov. Napriek nedávnej judikatúre ESĽP o hromadnom sledovaní a judikatúre Súdneho dvora EÚ o uchovávaní údajov členské štáty naďalej predkladajú legislatívne návrhy zamerané na posilnenie sledovania a uchovávaní údajov bez toho, aby do nich boli zahrnuté dostatočné záruky základných práv. Hoci ochrana zdravia a bezpečnosti jednotlivcov je legitímnym cieľom, odborníci poukázali na potrebu vykonať primerané testy nevyhnutnosti a proporcionality, aby sa zabezpečilo, že žiadne opatrenie nebude mať za následok porušenie práva na súkromie a ochranu údajov alebo iných základných práv.

STANOVISKO FRA Č. 7.3

Inštitúcie EÚ a členské štáty by mali zabezpečiť, aby všetky nové právne iniciatívy navrhované na podporu bezpečnosti jednotlivcov, či už v kontexte núdze, alebo mimo neho, rešpektovali základné práva. Právnymi opatreniami prijatými na boj proti pandémie ochorenia COVID-19 alebo na podporu bezpečnosti proti vnútroštátnym hrozbám by sa malo zabezpečiť zavedenie vhodných záruk na ochranu práv na ochranu údajov a súkromia. Takéto opatrenia by mali byť v demokratickej spoločnosti predpísané zákonom, nevyhnutné a primerané. Nezávislé mechanizmy dohľadu by mali zabezpečiť, aby sa tieto opatrenia pravidelne kontrolovali. Jednotlivci by mali mať možnosť podať sťažnosť na takéto opatrenia a prístup k účinným prostriedkom nápravy.

8

PRÁVA DIEŤAŤA

V roku 2021 pandémia ochorenia spôsobeného koronavírusom (COVID-19) naďalej predstavovala výzvu v oblasti práv detí. V marci 2021 Európska komisia prvýkrát prijala stratégiu EÚ v oblasti práv dieťaťa v šiestich tematických oblastiach vrátane: sociálno-ekonomického začlenenia detí, zdravia a vzdelávania, podpory účasti detí a boja proti násiliu páchanému na deťoch. Stratégiu dopĺňa Európska záruka pre deti, ktorá je ďalším dôležitým míľnikom v riešení chudoby detí a sociálneho vylúčenia.

Počet detí žiadajúcich o azyl sa výrazne zvýšil, pričom nestabilná situácia na hraniciach predstavovala vážnu výzvu. Vo viacerých členských štátoch naďalej dochádzalo k zaisteniu detských migrantov, a to aj v prípadoch, keď vek osoby ešte nebol určený. Vo viacerých členských štátoch pretrvávali problémy pri vykonávaní smernice o procesných zárukách, pričom medzinárodné monitorovacie orgány vyjadrili obavy týkajúce sa podmienok zaistenia detí, ktoré porušili zákon.

STANOVISKO FRA Č. 8.1

Európska komisia by mohla zvážiť poskytovanie cielej podpory a usmernení členským štátom pri vykonávaní Európskej záruky pre deti a stratégie EÚ v oblasti práv dieťaťa. To by mohlo zahŕňať uľahčenie výmeny osvedčených postupov v oblasti vykonávania a monitorovania.

Členské štáty by mali zabezpečiť, aby ich národné akčné plány, ktorými sa vykonáva Európska záruka pre deti a stratégia EÚ v oblasti práv dieťaťa, mali dostatočné zdroje a aby sa venovali najzraniteľnejším deťom, najmä pokiaľ ide o vplyv pandémie ochorenia COVID-19.

Európska komisia a členské štáty by mali naďalej hodnotiť vplyv pandémie na duševné zdravie detí a zaviesť opatrenia na predchádzanie ďalším negatívnym dôsledkom.

Pandémia ochorenia COVID-19 naďalej ovplyvňovala viacero práv detí chránených Chartou základných práv EÚ (charta), ako napríklad právo na vzdelanie (článok 14) a na ochranu a starostlivosť, ktorá je potrebná pre ich blaho (článok 24). Podľa najnovších štatistík Eurostatu sa podiel detí žijúcich v riziku chudoby a sociálneho vylúčenia v EÚ27 zvýšil z 22,2 % v roku 2019 na 24,2 % v roku 2020.

V roku 2021 Rada Európskej únie prijala Európsku záruku pre deti, systém na predchádzanie a boj proti chudobe detí a zabezpečenie prístupu k základným službám pre všetky deti vrátane detí zo zraniteľných skupín. Mnohé zainteresované strany a občianska spoločnosť túto záruku privítali. Členské štáty ju budú musieť v priebehu roka 2022 transformovať do národných akčných plánov.

Európska komisia prijala vôbec prvú stratégiu EÚ v oblasti práv dieťaťa. Vymedzujú sa v nej viaceré opatrenia v oblastiach, ktoré takisto zasiahla pandémia ochorenia COVID-19.

Členské štáty v roku 2021 naďalej poskytovali finančnú pomoc, ako aj sociálnu ochranu a osobitné vzdelávacie opatrenia s cieľom minimalizovať negatívne dôsledky pandémie ochorenia COVID-19. Vplyv pandémie na duševné zdravie detí vyvolal obavy, hoci jeho rozsah ešte nie je úplne známy.

Počet detí a detí bez sprievodu, ktoré v roku 2021 požiadali o azyl, sa výrazne zvýšil z menej ako 130 000 v roku 2020 na takmer 167 000 v roku 2021. Migrujúce deti majú nárok na ochranu podľa Dohovoru OSN o právach dieťaťa, Európskeho dohovoru o ľudských právach, charty a právnych predpisov EÚ, ako je smernica o podmienkach prijímania. Migrujúce deti však v niektorých členských štátoch a na hraniciach EÚ zažívali často alarmujúce podmienky.

Vytláčanie a používanie násilia najmenej v siedmich členských štátoch EÚ postihlo aj deti, ktoré cestujú so svojimi rodinami, a deti bez sprievodu. Organizácie OSN, občianska spoločnosť a Rada Európy túto situáciu dôrazne odsúdili.

Vo viacerých členských štátoch naďalej dochádza k zaisteniu detí s rodinami a detí bez sprievodu, a to aj počas posudzovania veku. Podľa práva EÚ by sa zaistenie detí malo používať len ako výnimočné opatrenie v krajnom prípade. V stratégii EÚ v oblasti práv dieťaťa, ktorá bola prijatá v marci 2021, sa navrhuje niekoľko opatrení vrátane vytvorenia alternatív k zaisteniu migrujúcich detí.

STANOVISKO FRA Č. 8.2

Členské štáty EÚ by mali zabezpečiť, aby sa deťom cestujúcim s rodinami, ako aj deťom bez sprievodu poskytli primerané podmienky prijatia. Európska komisia by mala podporovať členské štáty pri vytváraní alternatív k zadržiavaniu ako jedného z opatrení stanovených v stratégii EÚ v oblasti práv dieťaťa.

STANOVISKO FRA Č. 8.3

Členské štáty EÚ by mali zvážiť využívanie alternatív k zadržaniu detí, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami, v rámci svojho úsilia o vykonávanie smernice EÚ o procesných zárukách a iných medzinárodných a vnútroštátnych právnych predpisov. Tvrdenia o nevhodných podmienkach alebo zaobchádzaní s deťmi pozbavenými slobody by sa mali v plnej miere vyšetriť a napraviť. Členské štáty by mali zabezpečiť, aby sa odborníci, ktorí pracujú s deťmi v systéme trestnej justície, zúčastňovali na školeniach o právach detí, ktoré porušili zákon, a detí pozbavených slobody.

Článkom 48 charty sa poskytujú významné záruky týkajúce sa prezumpcie nevinoty a práva na obhajobu. V článku 24 charty sa vyžaduje, aby sa v prvom rade zohľadňoval najlepší záujem dieťaťa.

V smernici o procesných zárukách pre deti, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní (2016/800/EÚ), sa stanovuje viacero obmedzení v súvislosti s pozbavením osobnej slobody dieťaťa, ktoré porušilo zákon, a stanovujú sa minimálne podmienky zaobchádzania s ním, ako je prístup k zdravotnej starostlivosti, telesný a duševný rozvoj, vzdelávanie a pravidelný pohyb, ako aj jeho právo na rodinný život. V charte sa zakazuje akákoľvek forma mučenia a neludského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestu (článok 4). Viaceré medzinárodné monitorovacie orgány však v roku 2021 upozornili na nevhodné zaobchádzanie s deťmi pozbavenými slobody v niektorých členských štátoch.

Právne reformy na začlenenie smernice o procesných zárukách do vnútroštátneho práva, ktoré mali byť dokončené v júni 2019, pokračovali aj v roku 2021. Postupy v prípade nesplnenia povinností, ktoré sa začali v roku 2019 proti siedmim členským štátom, sú stále otvorené. Viaceré členské štáty začali v roku 2021 meniť svoje právne predpisy v oblasti trestnej justície, pričom sa výrazne zamerali na alternatívy k zadržaniu a na zriadenie špecializovaných súdov pre mladistvých.

9

PRÍSTUP K SPRAVODLIVOSTI

Táto kapitola sa zameriava na dve široké témy: práva obetí v súvislosti s konkrétnymi kategóriami obetí a nezávislosť súdnictva. Tá je dôležitá najmä v oblasti právneho štátu.

EÚ v roku 2021 ďalej posilnila práva obetí. V rámci platformy pre práva obetí Európska komisia pokračovala v diskusii o tom, ako sa smernica o právach obetí vzťahuje na rôzne kategórie obetí. Členské štáty prijali nové právne a/alebo politické opatrenia na posilnenie všeobecných práv všetkých obetí trestných činov, a najmä žien ako obetí rodovo motivovaného násillia.

Medzitým sa prehĺbili obavy týkajúce sa dodržiavania zásad právneho štátu, najmä nezávislosti súdnictva. Nedostatky pretrvávali vo viacerých členských štátoch EÚ. Do platnosti vstúpil mechanizmus podmieňovania rozdeľovania finančných prostriedkov EÚ, takže sa postupne formujú opatrenia na postihovanie porušovania zásad právneho štátu.

V článkoch 8 a 9 smernice o právach obetí sa každej obeti trestného činu priznáva právo na primerané podporné služby. Systémy trestnej justície členských štátov sú preto povinné zabezpečiť, aby boli k dispozícii dostatočné podporné služby, ktoré spĺňajú stanovené výkonnostné normy.

Sieť existujúcich podporných organizácií v mnohých členských štátoch je stále nejednotná a neúplná a polícia má často problém posúdiť, ktoré podporné organizácie sú dostupné a najvhodnejšie pre jednotlivé obeť, ako vyplýva z výsledkov výskumu agentúry FRA v roku 2021. Táto situácia napríklad spôsobuje, že niektoré členské štáty majú rozsiahle pokrytie pre obeť obchodovania s ľuďmi alebo ženy ako obeť domáceho alebo sexuálneho násillia, zatiaľ čo iné obeť, ako sú obeť rasistického, homofóbneho alebo situačného násillia, napríklad majetkovej trestnej činnosti, majú obmedzené poskytovanie podpory obeť.

Okrem toho podľa prieskumu agentúry FRA, ktorý sa týkal roku 2021, má len veľmi málo členských štátov register akreditovaných služieb na podporu obeť. Takýto register by policii a orgánom trestnej justície uľahčil rozhodovanie o tom, ktoré služby môžu byť požiadané o poskytnutie podpory obeť, ktorá spĺňa určité normy.

STANOVISKO FRA Č. 9.1

V súlade so smernicou o právach obeť by členské štáty EÚ mali zabezpečiť, aby všetky obeť trestných činov – bez ohľadu na druh trestného činu – mali prístup k organizácii, ktorá poskytuje podporné služby. Poskytovanie služieb na podporu obeť by sa malo opierať o normy kvality, napríklad v rámci procesu certifikácie alebo akreditácie, ktorým sa zabezpečí, že poskytované podporné služby spĺňajú stanovené výkonnostné normy.

STANOVISKO FRA Č. 9.2

Členské štáty EÚ by mali v súlade s Istanbulským dohovorom vytvoriť pevný právny základ pre núdzové zákazy vstupu do domácnosti vydávané políciou bez toho, aby sa vyžadoval súhlas alebo žiadosť obete. Okrem toho by členské štáty mali zabezpečiť, aby orgány presadzovania práva vo všetkých príslušných prípadoch skutočne vydávali takéto zákazy, aby sa dodržiavanie týchto zákazov zo strany páchatela prísne monitorovalo a aby sa ich nedodržiavanie rázne sankcionovalo.

V súlade s článkami 50 a 52 Istanbulského dohovoru sa od členských štátov, ktoré dohovor ratifikovali, vyžaduje, aby zabezpečili, že polícia bude schopná a ochotná poskytnúť okamžitú a spoľahlivú ochranu obetiam vydaním núdzových zákazov vstupu do domácnosti. Podľa údajov FRA z roku 2021 však niektoré členské štáty stále nemajú vo svojich právnych systémoch núdzové zákazy vstupu do domácnosti, zatiaľ čo v iných sa polícia zdráha ich používať. V iných prípadoch sa núdzové zákazy vydávajú, ale robí sa len málo na to, aby sa zabezpečilo, že násilníci ich budú spoľahlivo dodržiavať.

STANOVISKO FRA Č. 9.3

Členské štáty EÚ musia zabezpečiť, aby ich súdnictvo zostalo nezávislé a nestranné, aby sa zaručilo, že prípady týkajúce sa práva EÚ sa budú riešiť v súlade so zásadami právneho štátu a základnými právami vrátane článku 47 charty. Členské štáty EÚ by mali najmä zabezpečiť, aby sudcom a prokurátorom nehrozilo disciplinárne konanie z dôvodu spôsobu, akým vykonávajú svoje súdne funkcie.

Nezávislé súdnictvo je základným kameňom právneho štátu a prístupu k spravodlivosti (článok 19 Zmluvy o Európskej únii, článok 67 ods. 4 Zmluvy o fungovaní Európskej únie a článok 47 Charty základných práv EÚ). Túto nezávislosť môžu ohroziť nielen externé subjekty, ako je vláda alebo médiá, ale aj vnútorné mechanizmy rigidnej súdnej správy, ktoré vyvíjajú tlak na prokurátorov alebo sudcov, ako pripomenuli rozsudky Súdneho dvora EÚ z roku 2021 vo veciach týkajúcich sa súdov v Poľsku a Maďarsku.

Toto nebezpečenstvo je spojené najmä s opatreniami disciplinárnej kontroly. Ak sa takéto opatrenia vôbec použijú proti sudcom a prokurátorom, musí sa prísne dbať na to, aby nezasahovali do výkonu súdnych funkcií.

10

VÝVOJ VO VYKONÁVANÍ DOHOVORU O PRÁVACH OSÔB SO ZDRAVOTNÝM POSTIHNUTÍM

Európska komisia predstavila novú stratégiu EÚ pre oblasť zdravotného postihnutia na roky 2021 – 2030. Formálne bolo prijaté nariadenie o spoločných ustanoveniach, ktorým sa zaviedli prísne kritériá na zabezpečenie súladu financovania EÚ s Dohovorom o právach osôb so zdravotným postihnutím (UNCRPD). Posilnili sa práva cestujúcich v železničnej preprave pre osoby so zdravotným postihnutím. V správe Európskeho parlamentu o skúsenostiach získaných z petícií týkajúcich sa práv osôb so zdravotným postihnutím sa objasňujú oblasti, v ktorých by sa Únia aj členské štáty mali zlepšiť.

Pandémia ochorenia spôsobeného koronavírusom (COVID-19) mala za následok vyššiu mieru úmrtnosti a chorobnosti ľudí so zdravotným postihnutím. Správy o zlom zaobchádzaní podnietili zvýšený počet výziev na urýchlenú deinštitucionalizáciu. V rozhodnutí Európskeho výboru pre sociálne práva o segregovanom vzdelávaní detí so zdravotným postihnutím sa zdôrazňuje potreba plne inkluzívneho vzdelávania na základných a stredných školách.

Členské štáty podnikli ďalšie kroky na vykonávanie nového Európskeho aktu o prístupnosti. Vykonávanie UNCRPD nad rámec súčasných smerníc EÚ je stále nerovnomerné. Všetky členské štáty majú v súčasnosti národný monitorovací orgán pre UNCRPD.

V článku 19 UNCRPD a v stratégii EÚ pre oblasť zdravotného postihnutia na roky 2021 – 2030 sa vyžaduje deinštitucionalizácia osôb so zdravotným postihnutím. Zavedenie stratégie pre oblasť zdravotného postihnutia zvýši potrebu dokončenia procesu deinštitucionalizácie v EÚ. Tento proces podporia usmernenia Komisie pre členské štáty týkajúce sa zlepšenia nezávislého života a začlenenia do komunity, ktorých uverejnenie je naplánované na rok 2023.

STANOVISKO FRA Č. 10.1

EÚ a jej členské štáty by mali naliehavo urýchliť svoje úsilie o deinštitucionalizáciu, a to aj prostredníctvom vhodného využívania a monitorovania finančných prostriedkov EÚ, aby sa zabezpečilo, že ľudia so zdravotným postihnutím budú môcť žiť nezávisle a budú začlenení do komunity. Je to obzvlášť dôležité, aby sa zabránilo ďalšiemu porušovaniu práv osôb so zdravotným postihnutím v prípade budúcich pandémieí alebo iných mimoriadnych udalostí s podobnými účinkami.

V novom nariadení o spoločných ustanoveniach (2021/1060) prijatom v roku 2021 sa stanovujú podmienky a postupy pre osem fondov EÚ. Financovanie je v ňom výslovne spojené s dodržiavaním UNCRPD. V nariadení sa od členských štátov vyžaduje, aby vytvorili opatrenia na zabezpečenie toho, aby sa politika, právne predpisy a normy v oblasti prístupnosti riadne zohľadňovali pri príprave a vykonávaní programov. Vyžaduje sa v ňom aj zapojenie organizácií osôb so zdravotným postihnutím počas celého cyklu financovania a vykonávanie a uplatňovanie Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím ako „základnej podmienky“ na využívanie finančných prostriedkov EÚ.

Nariadenie o spoločných ustanoveniach je preto dôležitým prostriedkom na zabezpečenie toho, že sa finančné prostriedky EÚ nebudú používať na upevňovanie ani iné rozširovanie inštitucionalizovaných foriem života (napríklad spolufinancovaním renovácie takýchto inštitúcií). Jeho cieľom je zabezpečiť, aby finančné prostriedky, naopak, prispeli k procesu deinštitucionalizácie (napríklad spolufinancovaním nových štruktúr a služieb umožňujúcich podporované formy života v komunite).

Pandémia ochorenia COVID-19 zdôraznila naliehavú potrebu deinštitucionalizácie. Ľudia so zdravotným postihnutím sú v dôsledku pandémie vystavení väčšiemu fyzickému riziku. Títo ľudia sú takisto vystavení veľkému riziku ohrozujúcemu ich duševnú pohodu, najmä ak sú v ústavných zariadeniach, pretože je u nich vyššie riziko sociálnej izolácie.

V článku 33 ods. 2 UNCRPD sa vyžaduje, aby všetky členské štáty EÚ zriadili nezávislý monitorovací orgán. Všetky členské štáty EÚ a Únia tak teraz urobili, čím sa rok 2021 označil za rok, v ktorom bol tento kľúčový míľnik v monitorovaní UNCRPD plne dosiahnutý.

Ako sa však uvádza v tejto správe a v predchádzajúcich vydaniach správy o základných právach, fungovanie týchto orgánov stále čelí výzvam vrátane nedostatočného financovania, zariadení a ľudských zdrojov. Pandémia nám zároveň pripomenula potrebu zvyšovať informovanosť o právach ľudí so zdravotným postihnutím, čo je hlavnou úlohou týchto orgánov. Napokon, úloha, ktorá sa v novom nariadení o spoločných ustanoveniach predpokladá pre vnútroštátne orgány, vrátane monitorovania súladu s UNCRPD v rôznych fázach čerpania finančných prostriedkov EÚ, si bude vyžadovať dodatočné zdroje pre tieto orgány.

STANOVISKO FRA Č. 10.2

Členské štáty EÚ by mali zaručiť, že pridelia dostatočné ľudské a finančné zdroje orgánom, ktoré určia ako monitorovacie orgány podľa článku 33 ods. 2. Mali by sa usilovať o úzke partnerstvo s týmito orgánmi pri navrhovaní, monitorovaní a vykonávaní príslušných politík a fondov EÚ. Mali by takisto zabezpečiť, aby tieto orgány mali dostatok zdrojov na účinné a efektívne plnenie svojich úloh, najmä v rámci politických a finančných cyklov EÚ.

STANOVISKO FRA Č. 10.3

Členské štáty EÚ by mali urýchliť vykonávanie smernice o prístupnosti webových sídel a Európskeho aktu o prístupnosti a mali by sa usilovať o zabezpečenie prístupnosti v oblastiach, ktoré ešte nie sú harmonizované právnymi predpismi EÚ, aby sa osoby so zdravotným postihnutím mohli plne zúčastňovať na všetkých aspektoch života a mali rovnaký prístup ako ostatní k zariadeniam a službám, ktoré sú prístupné alebo poskytované verejnosti.

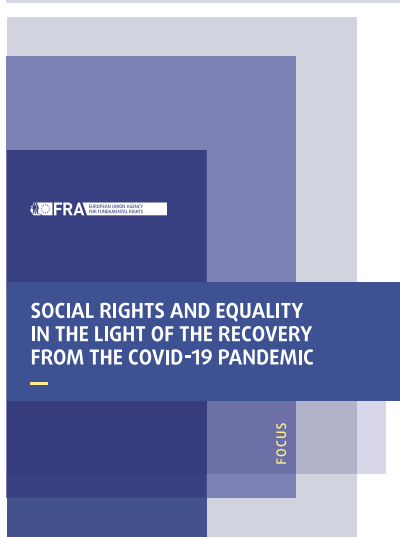
V článku 9 UNCRPD sa vyžaduje, aby štáty, ktoré sú zmluvnými stranami dohovoru, zabezpečili, aby osoby so zdravotným postihnutím mali na rovnakom základe s ostatnými prístup k fyzickému prostrediu, k doprave, k informáciám a ku komunikácii vrátane informačných a komunikačných technológií a systémov a k iným zariadeniam a službám prístupným alebo poskytovaným verejnosti, a to v mestských aj vidieckych oblastiach.

Pandémia odhalila nedostatky v poskytovaní informácií ľuďom so zdravotným postihnutím. Napriek prijatiu smernice o prístupnosti webových sídel je stále potrebné zlepšiť mnohé verejné webové sídla, zatiaľ čo vykonávanie Európskeho aktu o prístupnosti je ešte len v začiatkoch štádia. Problémy s prístupnosťou pretrvávajú v oblastiach, ako sú volebné miestnosti, sudy a doprava.

Z hľadiska ochrany základných práv rok 2021 priniesol pokrok i určité nezdary. V publikácii agentúry FRA *Fundamental Rights Report 2022* (Správa o základných právach 2022) sa rekapituluje hlavný vývoj v EÚ v období od januára do decembra 2021 a uvádzajú sa stanoviská agentúry k tomuto vývoju. Poukazuje sa v nej na dosiahnuté úspechy i oblasti, ktoré naďalej vyvolávajú obavy, a poskytuje sa prehľad hlavných tém, ktoré formujú diskusie o základných právach v celej EÚ.

Tento rok sa zameriava na sociálne práva a rovnosť so zreteľom na obnovu po pandémie ochorenia COVID-19. Vo zvyšných kapitolách sa pozornosť venuje Charte základných práv Európskej únie, rovnosti a nediskriminácii, rasizmu, xenofóbii a súvisiacej neznášanlivosti, integrácii Rómov, azylu a migrácii, informačnej spoločnosti, ochrane súkromia a osobných údajov, právam dieťaťa, prístupu k spravodlivosti a pokroku pri uplatňovaní Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím.

EUROPEAN UNION AGENCY
FOR FUNDAMENTAL RIGHTS

PODPORA A OCHRANA VAŠICH ZÁKLADNÝCH PRÁV V CELEJ EÚ —

Úplná publikácia agentúry FRA *Fundamental Rights Report 2022* (Správa o základných právach 2022) – je k dispozícii na adrese <https://fra.europa.eu/sk/publication/2022/fundamental-rights-report-2022-fra-opinions>

Pozri aj súvisiace publikácie agentúry FRA:

- FRA (2022), *Správa o základných právach – 2022 – Stanoviská agentúry FRA*, Luxemburg, Úrad pre publikácie, <https://fra.europa.eu/sk/publication/2022/fundamental-rights-report-2022-fra-opinions> (k dispozícii vo všetkých 24 úradných jazykoch EÚ)
- FRA (2022), *Social rights and equality in light of the recovery from the Covid-19 pandemic* (Sociálne práva a rovnosť so zreteľom na obnovu po pandémie ochorenia COVID-19), Luxemburg, Úrad pre publikácie, <https://fra.europa.eu/en/publication/2022/social-rights-equality-recovery-covid-19> (k dispozícii v angličtine a vo francúzštine).

Predchádzajúce výročné správy agentúry FRA o výzvach a úspechoch v oblasti základných práv v Európskej únii sú k dispozícii na [webovom sídle](#) agentúry FRA (dostupné v angličtine, vo francúzštine a v nemčine).

ĎALŠIE INFORMÁCIE

FRA – AGENTÚRA EURÓPSKEJ ÚNIE PRE ZÁKLADNÉ PRÁVA

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Viedeň – Rakúsko

T +43 158030-0 – F +43 158030-699

fra.europa.eu

facebook.com/fundamentalrights

linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency

twitter.com/EURightsAgency

Úrad pre vydávanie publikácií
Európskej únie